

Conclusions. *The main conditions of modernization of the system of training of specialists for the system of management by education on the basis of competence paradigm is implementation of modern managers' approaches; optimization the content and structure of education, developed on the competence basis; using personality-oriented approach to organization of educational process in HEE, on the basis of which it is possible to take into consideration professional needs and abilities of student, stimulate his ambition to mastering of professionally important competences, to realize individual trajectory of professional forming of future specialist in the sphere of education; provision of humanitarian and effective forms of management monitoring of becoming of professional competence.*

Key words: *paradigm; research approach; competence; competence paradigm; educational space; trajectory; Ukraine.*

Одержано редакцією 10.04.2017
Прийнято до публікації 21.04.2017

УДК 372

СТРІЛЕЦЬ Аліна Вікторівна,
викладач кафедри початкової освіти, Черкаський
національний університет імені Богдана
Хмельницького, Україна

ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Анотація. *Розглянуто використання різних способів комунікації (словесної мови, жестової мови, дактилювання, невербальних способів) у роботі з дітьми з порушеннями слуху. Особливу увагу приділено використанню індивідуального підходу і варіативності вимог до знань, умінь і навичок різних дітей у залежності від можливостей конкретної дитини: її інтелектуального потенціалу, пізнавальних можливостей, специфіки особистого розвитку. На рівні перспектив подальшого дослідження проблеми виокремлено специфіку використання засобів комунікації в роботі з дітьми з порушеннями зору.*

Ключові слова: *мова; мовлення; жест; жестова мова; невербальні засоби; нечуючі; глухі; слабочуючі.*

Постановка проблеми. У нашій країні, як і в усьому світі, з різних причин зростає кількість дітей із відхиленнями в розвитку. Останнім часом міжнародною спільнотою запропоновано використовувати для дітей із порушеннями термін «діти з особливими освітніми потребами», який стосується однаковою мірою як інвалідності у важкій формі, так і середніх за ступенями порушень. До них належать і діти з порушеннями слуху.

Слух відіграє важливу роль у розвитку дитини. Слухом називається здатність організму сприймати й диференціювати звукові коливання за допомогою слухового аналізатора. Утрата слуху, навіть часткова, створює бар'єр між дитиною й суспільством, утруднює оволодіння знаннями і спеціальністю, обмежує трудову і суспільну діяльність, затримує розвиток особистості. Відсутність слуху серйозно обмежує й естетичне виховання особи, адже людина позбавляється можливості нормально сприймати твори музичного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній науці питання ролі жестового мовлення в когнітивній діяльності глухих досліджено у працях П. Гуслистого, О. Дячкова, С. Зикова, Р. Краєвського, Н. Слезіної, Т. Розанової та ін.

Вивчення лінгвістики жестової мови в Україні розпочато Р. Краєвським [1, с. 219], якому належить лінгвістичний опис мови жестів на основі українознавчого матеріалу і створено унікальний жестовий словник у вигляді посібника «Мова жестів глухих» 1964 р. (усього описано понад 1500 жестів), де лексеми групуються за

конфігурацією кисті руки. Для кожного жесту описано просторове положення і спосіб руху кистей рук. Нині в Україні вивчення синтаксичних особливостей української жестової мови продовжують Н. Адамюк, С. Кульбіда [3], І. Чепчина [2].

Мета статті – узагальнити використання різних засобів комунікації в роботі з дітьми з порушеннями слуху.

Виклад основного матеріалу. Спілкування між дітьми, отримання інформації – незаперечна цінність, а для дітей, які позбавлені слуху, це життєва необхідність. Глухій дитині жити в інформаційно-обмеженому просторі важко удвічі, тому таким актуальним є застосування різних засобів комунікації, які допомагають подолати перепони тиші. Різні порушення слухового аналізатора викликають неоднакові за ступенем вияву розлади слухової функції. Характер наслідків залежить і від часу виникнення патологічного процесу, який привів до порушення слуху, і від того, якою мірою і в який період розвитку був порушений слух. Ураховуючи ці два головні чинники, усіх дітей із розладами слуху поділяють на три категорії: 1) глухі – з глибоким стійким двостороннім порушенням слуху, що вроджене або набуто в ранньому віці до того, як у дитини було сформовано мовлення; 2) туговухі – з частковою слуховою недостатністю з різним ступенем виразності, яка є причиною порушень мовленнєвого розвитку; 3) пізнооглухлі – з утратою слуху після того, як мовлення було сформоване.

Порушення слуху дитини впливає на перебіг усього її психічного розвитку і насамперед – мовленнєвого. Наслідком порушення слуху є виникнення цілої низки вторинних ускладнень (порушень), які істотно відрізняються залежно від часу і ступеня втрати слуху, але закономірно приводять до порушення розвитку мислення, мовлення, пізнавальної діяльності та становлення особистості загалом. Зокрема, серйозні порушення словесного мовлення, а тим більше його відсутність, негативно позначаються на розвитку не тільки словесно-логічного, але й наочного мислення, мають свої особливості зорове сприймання, пам'ять і всі інші пізнавальні психічні процеси. Порушення слуху і мовлення приводять до змін у формуванні особистості дитини: вольової поведінки, емоцій і почуттів, характеру [4, с. 30].

Подолання порушення розвитку вимагає соціального за своєю природою цілісного впливу на особистість слабчущих дітей. У цьому спеціальному процесі коригуються або заново відтворюються найбільш важливі для дитини психічні функції, їх якості й властивості.

Завдяки спеціально організованому навчанню формуються мовлення й понятійне мислення, словесна пам'ять, створюються умови для розширення можливостей компенсації дефекту як за рахунок розвитку і використання слухових даних, так і завдяки іншим збереженим аналізаторам [5, с. 22].

Глухі діти народжуються з такими самими здібностями до отримання знань і до оволодіння мовою, як усі інші діти; вони можуть і повинні розкрити всі свої потенційні можливості при використанні відповідних якісних візуальних програм і педагогічної підтримки [6]. Тому вирішальним засобом подолання відхилень у розвитку таких дітей є спеціальна система навчання мовленню, що передбачає особливу систему занять зі збагачення словника, уточнення звукового складу мовлення, засвоєння граматичної системи мови, оволодіння різними видами і формами мовленнєвої діяльності. Специфічним завданням у роботі з такими дітьми є формування мовлення, а не вивчення мови. У роботі передбачені заняття з розвитку навичок читання з губ, розвитку і використання залишкового слуху. Для розвитку пізнавальної діяльності й мислення дітей використовуються письмо і читання, наочно-дієві засоби і прийоми, що допомагають формуванню уявлень, понять спочатку наочно-образному, а потім і на абстрактному рівні узагальнень. Це спеціально створені ситуації, інсценізації, драматизації, пантоміма. Усі ці засоби використовуються в поєднанні зі словесними засобами навчання.

У навчанні дітей зі зниженим слухом домінує словесне мовлення. Воно використовується як основний засіб спілкування. Збережений слух таких дітей

розширює можливості опанувати мовлення, слугує основою для подальшого вдосконалення навичок сприймати, розуміти звернене мовлення, а також самостійно говорити. Діти зі зниженим слухом, як і глухі, потребують своєчасного спеціального навчання, слухопротезування, систематичної допомоги сурдопедагога в опануванні словесним мовленням упродовж усього часу навчання. Проте на відміну від глухих, ці діти мають більші можливості для мовленнєвого розвитку. Тому педагоги спеціальної школи зобов'язані використати їхній потенціал для того, щоб навчити добре говорити, читати, розуміти інших. Із цією метою словесне мовлення рекомендовано як основний засіб спілкування в навчальному процесі. Утім це не означає, що інші засоби спілкування для дітей із порушеннями слуху забороняються [7, с. 3].

Особливе місце займають заняття, які стосуються навичок читання з губ. Читання з губ у деякій мірі компенсує неможливість або обмеженість слухового сприйняття мови, тим самим сприяє формуванню спілкування. Однак читання з губ – справа дуже складна. Різні люди по-різному вимовляють одні й ті самі слова, відповідно рухи губ варіюються. Завдання полягає в тому, щоб в розмаїтті цих рухів розпізнати основні загальні риси і правильно зрозуміти сказане. Успішне здійснення читання з губ можливо лише при певному рівні розвитку мови, оскільки воно у значній мірі спирається на розуміння загального сенсу окремого висловлювання або розмови. Так дитина краще зчитує з губ ті слова, які вона неодноразово сприймає і добре знає. При навчанні нечуючих дошкільнят, зокрема, використовується дактильна форма мови.

У своїй комунікативній практиці дитина використовує внутрішнє і зовнішнє мовлення, які становлять певну єдність, що не виключає специфічності кожної з форм мовленнєвої діяльності. Своєрідним його видом є *дактильне мовлення* – ручна абетка, яка замінює усне мовлення під час спілкування глухих людей між собою та особами, які знайомі з дактилологією (спілкуванням глухонімих за допомогою пальців рук).

При використанні дактилології оволодіння письмовими нормами мови значно полегшується. Засвоєна дітьми дактильна мова може бути використана як перша мовна форма (до оволодіння усною і письмовою формами мови). Вона замінює собою усне мовлення при спілкуванні між собою грамотних нечуючих людей. Дактильно знаки замінюють собою букви. У дактилології зазвичай стільки знаків, скільки букв є в рідній мові дитини. За своїми контурами багато дактильних знаків мають схожість із буквами друкованого або рукописного шрифтів.

Дактилями відтворюють знаки, функціонально аналогічні до літерної абетки; і за обрисами багато з них віддалено нагадують літери друкованого шрифту (зокрема, «о», «м», «г», «ш»). Кожне положення пальців при цьому означає літеру.

Дактилологія – важливий засіб формування словесної мови і спілкування нечуючих. Вона має наочний характер, легко сприймається і відтворюється дітьми. Вона використовується і на заняттях, і в побуті.

Батькам нечуючих дітей потрібно добре знати дактилологію. Тільки в цьому разі вони зможуть успішніше допомогти своїй дитині опанувати грамотою, літерним складом окремих слів, будуть вільніше спілкуватися з нею. При цьому слід пам'ятати, що жести – це рухи, які мають сигнальне значення [8]. Як відмічають дослідники, жести у процесі спілкування не лише супроводжують мову. На основі жестів можна сформулювати уявлення про відношення дитини до якої-небудь події, особи, предмета. Жест також може сказати про бажання дитини, її внутрішній душевний стан. Особливості жестикуляції дитини можуть служити підставою для висновку про яку-небудь якість іншої людини. Саме тому жести відносять до виразних рухів [9].

Мова жестів – це вид спеціального письма, який дає змогу позначати цілі слова, а також літери алфавіту певними жестами. Мову жестів для обміну інформацією використовують як діти з вадами голосових зв'язок і слуху, так і діти без таких вад. Відповідно розрізняють:

а) мову жестів для людей без вад органів мовлення (наприклад, в австралійських племенах вдови після смерті чоловіків рік розмовляють лише мовою жестів);

б) мову жестів для людей із вадами органів мовлення – глухих чи глухонімих (таких людей за наявними даними від 0,4 до 1,5 %) [10].

Важливо, щоб фахівці (учителі, сурдопедагоги) працювали спільно аби навчити дитину максимально використовувати її залишковий слух навіть тоді, коли перевага віддається жестовій мові. Оскільки більшість глухих дітей (понад 90 %) народжується від батьків, котрі чують, програми мають містити інструкції для батьків щодо виховання таких дітей у родині. Діти з різним ступенем зниження слуху мають у своєму розпорядженні певні допоміжні засоби; зокрема, текстові телефони дають змогу надрукувати повідомлення й відправити його через телефонну мережу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже у навчанні дітей із порушеннями слуху домінує словесне мовлення. Воно використовується як основний засіб спілкування. У корекційній роботі передбачені заняття з розвитку навичок читання з губ, розвитку і використання залишкового слуху. Для розвитку пізнавальної діяльності та мислення таких дітей використовуються письмо і читання, наочно-діяльнісні засоби і прийоми. Це спеціально створені ситуації, інсценізації, драматизації, пантоміма. Усі ці засоби використовуються в поєднанні зі словесними засобами навчання.

Серед перспектив подальшого дослідження даної проблеми виокремлюємо специфіку використання засобів комунікації в роботі з дітьми з порушеннями зору.

Список використаної літератури

1. Краєвський Р. Г. Мова жестів глухих / Р. Г. Краєвський. – Київ : Рад. школа, 1964. – 219 с.
2. Адамюк Н. Б. Синтаксичні особливості УЖМ : на прикладі простого речення / Н. Б. Адамюк, І. І. Чепчина // Жестова мова й сучасність : зб. наук. пр.– Київ : Педагогічна думка, 2009. – Вип. 4. – С. 170–191.
3. Кульбіда С. В. Українська жестова мова як природна знакова система. Жестова мова й сучасність : зб. наук. пр. / С. В. Кульбіда. – Київ : Центродрук. – 2009. – С. 218–239.
4. Прядко Л. О. Методичні рекомендації вчителям загальноосвітніх навчальних закладів щодо організації роботи з дітьми з особливими освітніми потребами / Л. О. Прядко, О. О. Фурман. – Суми : РВВ СОІППО, 2013. – 64 с.
5. Никитина М. И. Социализация детей с недостатками слуха в условиях учебно-воспитательной работы школы-интерната / М. И. Никитина. – Санкт-Петербург : Информационный отдел НМЦ ВРЮО, 1997. – С. 22.
6. Засенко В. В. Жестова мова й сучасність : зб. наук. праць / В. В. Засенко. – Вип. 5. – Київ : Актуальна освіта, 2010. – 306 с
7. Кульбіда С. В. Концепція ЖМ в Україні (проект) / С. В. Кульбіда, І. І. Чепчина // Дефектологія. – 2009. – № 3 (53). – С. 3–8.
8. Конюхов Н. И. Словарь-справочник практического психолога / Н. И. Конюхов. – Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 1996. – 222 с.
10. Лабунская В. А. Невербальное поведение (социально-перцептивный подход) / В. А. Лабунская. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1988. – 246 с.
11. Жук В. В. Словесне мовлення як засіб комунікації в школах для дітей із порушеннями слуху [Електронний ресурс] / В. В. Жук. – 2011. – Режим доступу : <http://www.logopediya.com.ua/the-news/75-2011-05-09-13-03-32>.

References

1. Krajewski, R. G. (1964). *Deaf Sign Language*. Kyiv (in Ukr.)
2. Adamyuk, N. B. (2009). *Syntactic peculiarities of USL: the case of a simple sentence*. Kyiv (in Ukr.)
3. Kulbyda, S. V. (2009). *Ukrainian sign language as a natural sign system*. Kyiv (in Ukr.)
4. Pryadko, L. O. (2013). *Guidelines for teachers of secondary schools on the organization of work with children with special educational needs*. Sumy (in Ukr.)
5. Nykytyna, M. I. (1997). *Socialization of children with impaired hearing in the conditions of educational work of the boarding school*. Moscow (in Russ.)
6. Zasenka, V. V. (2010). *Sign language and the present*. Kyiv (in Ukr.)
7. Kulbyda, S. V. (2009). *Concept of SL in Ukraine (draft)*. Kyiv (in Ukr.)
8. Konyuhov, N. I. (1996). *Dictionary of Practical Psychology*. Voronezh (in Russ.)
9. Labunskaya, V. A. (1988). *Non-verbal behavior*. Rostov-on-Don (in Russ.)
10. Zhuk, V. V. (2011). *Verbal speech as a means of communication in schools for children with hearing impairment*. Kyiv (in Ukr.)

Abstract. *Strilez A. V. Articulation exercises in work with preschool children.*

Introduction. *The use of different methods of communication (verbal language, sign language, non-verbal way) to work with children with hearing impairment. Special attention is given to the use of individual approach and variability of the requirements for knowledge and skills of different children depending on the capabilities of the individual child, his intellectual capacity, cognitive abilities, specific personal development. At the level of the prospects for further study on using singled out the specifics of communication in working with children with visual impairments.*

Purpose – *to generalize the use of different communication tools to work with children with hearing impairment.*

Results. *Deaf children are born with the same ability to acquire knowledge and mastery of the language, like all other children; they may have to reveal all their potential quality using appropriate visual programs and appropriate support. Therefore, a crucial means of overcoming abnormalities in the development of these children have special speech training system that provides special system classes to enrich vocabulary, clarify the sound of speech, learning the grammatical system of the language, mastering different types and forms of speech activity. Specific objectives in working with children are forming broadcast, not learning. The paper provided lessons on the development of reading lips, development and use of residual hearing. For the development of cognitive and thinking of using writing and reading, visual-activity tools and techniques that help the formation of ideas, concepts first visual-figurative, and abstract level and generalizations. This specially created situations pageant, dramatization, and pantomime. All these tools are used in conjunction with verbal learning tools.*

Conclusions. *So in teaching children with hearing dominated by verbal speech. It is used as the primary means of communication. The paper provided lessons on the development of reading lips, development and use of residual hearing. For the development of cognitive and thinking of using writing and reading, visual-activity tools and techniques. This specially created situations pageant, dramatization, and pantomime. All these tools are used in conjunction with verbal learning tools. Among the prospects for further study of the problem isolates the specific use of communication in working with children with visual impairments.*

Keywords: *language; broadcasting; gesture; sign language; non-verbal means; deaf; deaf; hard of hearing.*

*Одержано редакцією 17.04.2017
Прийнято до публікації 21.04.2017*

УДК 377.5-055

TERENKO Olena Oleksiyivna,
candidate of pedagogical sciences,
senior teacher Sumy state teachers' training
university named after A. S. Makarenko, Ukraine

GENDER APPROACH AS AN INTEGRAL PART OF ADULT EDUCATION PROCEDURAL CHARACTERISTICS IN TURKEY AND THE USA

Анотація. *Розглянуто процесуальні особливості освіти дорослих у Турції та США з позицій гендерного підходу. Схарактеризовано принцип, що лежать в основі навчальної діяльності дорослих у Турції та США. Визначено функції викладача і студентів на кожній із стадій десятиступеневої моделі реалізації принципу інтердисциплінарності. Здійснено компаративний аналіз методів навчання та обґрунтовано доцільність використання кожного з них. Наведено результати порівняльного аналізу традиційної та банківської моделей навчання.*

Ключові слова: *гендер; гендерний підхід; освіта дорослих; принципи; методи; форми; моделі; функції; Турція; США.*

Introduction. *During the last decades the politics of gender equality in society and in educational sphere, in particular, has become one of the key directions in Turkey and the*